تدوین راهبردهای بهره‌برداری پایدار از مراتع در میان جوامع محلی مطالعه موردی شهرستان کرمان

مسلم سواری[۱*]، حامد اسکندری دامنه[۲] و لیلا عوض‌پور[۳]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۹/۱۰ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۷/۱۲/۱۸

چکیده

این تحقیق با هدف کلی تدوین راهبردهای بهره‌برداری پایدار از مراتع در میان جوامع محلی انجام شد. جامعه آماری تحقیق شامل کارشناسان اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان کرمان بود. براساس نتایج تحقیق مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف بهره‌برداری پایدار به ترتیب «احیای تعاونی‌های بهره‌برداران و واگذاری مراتع به آن‌ها با نظارت بر نحوه احیاء و بهره‌برداری» و «فرهنگ بهره‌برداری ضعیف در زمینه پایداری مراتع، بهره‌برداری بی‌رویه و غیراصولی» بود همچنین عمده‌ترین نقاط فرصت و تهدیدها در این زمینه «برنامه‌ریزی منسجم، بلندمدت، هدف‌مند و قابل ارزشیابی مرحله‌ای و نهایی برای تضمین اجرای موفقیت‌آمیز طرح‌های زیربخش منابع طبیعی» و «افزایش پدیده کاهش توان اقتصادی و فقر در میان جوامع محلی بر اثر خشکسالی‌های پی‌درپی و فشار بر مراتع» می‌باشد. بعد از تعیین راهبردهای مناسب با استفاده از ماتریس کمی برنامه‌ریزی (QSPM) میزان جذابیت هر کدام از راهبردها مشخص شد در این زمینه نتایج تحقیق نشان داد که مهم‌ترین راهبردها به ترتیب «کنترل و نظارت مناسب بر مقادیر زمین‌های کشاورزی در کنار مراتع جهت جلوگیری از تخریب و تغییرات کاربری اراضی مرتعی» و «مشخص نمودن محدوده بهره‌برداران و میزان بهره‌برداری براساس واحد دامی در پروانه مرتع‌داری» می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که وضعیت استقرارپذیری فضای استراتژیک سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری به ترتیب، ناحیه راهبرد عقب نشینی یا کاهش، تنوع، تغییر جهت و توسعه می‌باشد. این تحقیق با طراحی و شناسایی راهبردهای بهره‌برداری پایدار می‌تواند به سازمان‌های ذیربط جهت مدیریت پایدار منابع طبیعی (بخش مرتع) کمک شایانی کند و با عملیاتی نمودن این راهبردها گامی مثبت به سوی توسعه پایدار برداشت.

واژه‌های کلیدی: مدیریت منابع طبیعی، بهره‌برداری پایدار، معیشت پایدار، جوامع محلی، توسعه پایدار.

[۱] - استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران.

[*]: نویسنده مسئول: savari@asnrukh.ac.ir

[۲] - دانشجوی دکتری بیابان‌زدایی، گروه احیا مناطق خشک و کوهستانی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران.

[۳]- دانشجوی دکتری علوم مرتع، گروه احیا مناطق خشک و کوهستانی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

مقدمه

در سراسر جهان از دیرباز، مدیریت پایدار منابع طبیعی یکی از بحث‌برانگیزترین و گاهی اوقات موضوعی تفرقه‌افکن در مسائل مربوط به منابع طبیعی تبدیل شده است (۴۳ و ۳۵). از طرفی بشر هم اکنون و در آینده، برای ادامه حیات خویش بر روی کره زمین نیازمند بی‌چون و چرای منابع طبیعی به‌ویژه مراتع به‌عنوان حیاتی‌ترین بستر توسعه پایدار محیط زیست و پدیده‌های اکولوژیکی، منبع اصلی تامین خوراک دام در نظام دامداری سنتی و غیره می‌باشد (۱۳). اما در سالیان أخیر بدلیل افزایش روزافزون جمعیت و شهرنشینی به همراه توسعه و گسترش فضاهای شهری و صنعتی، فضاهای سبز به ویژه اراضی مرتعی، زراعی و باغی اطراف شهرها به شدت در معرض تخریب و تبدیل قرار گرفته است و آمارها حکایت از گسترش بی‌رویه تخریب این فضاها دارند به‌طوری که هم‌اکنون در ایران با مقایسه اطلاعات موجود در عکس‌های هوایی، آمارها نمایانگر آهنگ سریع تغییر کاربری اراضی کشاورزی و منابع طبیعی به خصوص در حواشی کلانشهرهای کشور است به طوری‌که از سال ۱۳۳۴ تاکنون مساحت اراضی تغییر کاربری یافته صرفاً در اطراف هفت کلانشهر کشور ۵۷۰۶۱۶ هکتار از اراضی مرغوب کشاورزی و منابع طبیعی تخمین زده می‌شود (۱۱ و ۱۸). مراتع ایران نیز در اثر عوامل انسانی متحمل تغییرات زیادی شده‌اند، عمده این تغییرات در زمان اصلاحات اراضی و ملی شدن منابع طبیعی اتفاق افتاده است (۲۶، ۲۰، ۴، ۳ و ۲۷). لذا در نیم قرن أخیر، به دلیل شرایط شکننده اجتماعی و اقتصادی بهره‌برداران، بهره‌برداری و مدیریت مراتع کشور ایران دستخوش دگرگونی و تغییرات زیادی شده است (۴۲) و میزان تخریب مراتع در ایران به مراتب بیشتر از کشورهای اروپایی و آمریکایی بوده است (۱۱). عوامل زیادی در تخریب از مراتع کشور وجود دارد که نقش منابع انسانی و مدیریتی در میان آن‌ها پر رنگ است که شامل موارد مسئولیت‌پذیری کم در نظام سنتی و انسجام پایین بهره‌بردارن، عدم توجه به توصیه کارشناسان از سوی نهادهای اجرایی، عدم جامع نگری و دید بالا به پایین در برنامه‌ریزی و مدیریت، فقدان دانش جامع در مورد آموزش و نیاز جوامع محلی، عدم ارزش‌گذاری دقیق منابع طبیعی، تشکیلات غیرتخصصی و تصمیم‌گری اصلی غیر متخصص، تحولات سیاسی و سلیقه‌ای، کاهش نظارت و کنترل، مشکلات مدیریتی و ساختاری مانند شخم غیر قانونی و نقص امنیت شغلی بهره‌برداران، افزایش جمعیت می‌باشد (۲۶، ۱۷، ۴۱، ۱۲، ۴۴ و ۲۲).

از سوی دیگر با رشد جمعیت، افزایش روز افزون تقاضای مواد غذایی، پیشرفت فناوری و کاربرد بی‌رویه آن در طبیعت به منظور افزایش بازده اقتصادی، در نیمه قرن بیستم چالش‌هایی را در منابع طبیعی به وجود آورده است (۲۵ و ۱۹). علاوه بر این با توجه به وسعت زیاد مراتع ایران و نقش بسیار مهمی در اقتصاد مردم کشور ایجاد می‌کند، لزوم برنامه‌ریزی مناسب جهت مشارکت احاد مختلف جامعه به ویژه جوامع محلی در زمینه حفظ و استفاده پایدار از این منابع احساس می‌شود (۳۹، ۳۴ و ۱۹). لذا جامع‌نگری در مدیریت منابع طبیعی به معنای توجه به مسائل زیست‌محیطی، اقتصادی، فنی و اجتماعی، در عین تضمین پایداری این منابع برای نسل‌های آتی می‌باشد. مدیریت جامع منابع طبیعی با بکارگیری رویکرد مشارکتی و مشارکت دادن کلیه ذینفعان، مسائلی را نیز پیش پای مدیران، تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران قرار می‌دهد که حل آن‌ها مستلزم نگرش جامع و سیستمی به مسائل می‌باشد (۱). در این رویکرد جوامع محلی به عنوان جوامعی که توانایی عمل و مشارکت دارند در نظر گرفته می‌شوند نه جوامعی ناتوان که به آن‌ها باید کمک کرد (۱۴). بنابراین، جامع‌نگری در منابع طبیعی در نهایت منجر به مدیریت پایدار مراتع، جنگل، آب و غیره می‌شود (۱۳). لذا بهره‌برداری پایدار به شیوه‌ای که همه گروه‌های بهره‌بردار از مرتع، حامیان پایداری و سازمان‌ها و نهادهای مربوط به مرتع راضی باشند به آسانی میسر نیست، از این‌رو برای رسیدن به یک اجماع‌نظر عمومی در این مورد، می‌بایست از یک برنامه‌ریزی و مدیریت پویا و پایدار، که هم‌زمان به تولید، حفظ محیط زیست و احیاء مراتع توجه نماید، بهره جست (۶). از این‌رو بهره‌برداری پایدار از مراتع مورد توجه بسیاری از کشورها و به خصوص کشورهای توسعه‌یافته قرار گرفته و همین امر موجب شده است که، طی دو دهه أخیر، الگوهای مختلفی برای بهره‌برداری و بهره‌مندی پایدار از منابع طبیعی از سوی مجامع علمی این کشورها مطرح شود. از آن‌جایی که هر الگو و هر مدل متناسب با شرایط و

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

ویژگی‌های هر جامعه خود ساخته می‌شود و آن الگو خاص جامعه خود می‌شود، بنابراین نمی‌توان از الگوی دیگر کشورها به طور کامل برای بهره‌مندی پایدار ایران استفاده نمود. از طرفی دیگر، چون تا به حال در کشور ما الگویی برای بهره‌مندی پایدار ارائه نشده است (۳۶). لذا هر گونه برنامه‌ریزی برای مدیریت مناسب اجرای یک موضوع نیازمند شناخت دقیق مسائل، مشکلات و چالش‌های آن‌ها از یک طرف و نقاط قوت و فرصت‌های آن‌ها از طرف دیگر است. به لحاظ نظری، سازوکارها و رهیافت‌های مختلفی برای مدیریت مناسب آن وجود دارد که از کاربردی‌ترین آن‌ها استفاده از تحلیل SWOT[1] است، در رهیافت SWOT نخست نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها دسته‌بندی و در مورد آن‌ها بحث و تبادل نظر می‌شود سپس راهبردهای متناسب با آن‌ها طراحی می‌شود (۲۴). تکنیک SWOT مسائل را در دو بعد داخلی و خارجی بررسی می‌کند در تحلیل خارجی فرصت‌ها و تهدیدهای پیرامون مسئله مورد نظر بررسی می‌شود در واقع در این تحلیل بیشتر وقایعی بررسی می‌شود که شکل‌گیری آن‌ها خارج از چارچوب مدیریت اجرایی سازمان است و به طور کلی به مسائل پیرامونی ارتباط دارد. اما تحلیل داخلی به ساختار اجرایی موضوع توجه دارد و بیشتر تحت تاثیر دستورالعمل‌ها، مدیریت‌ها، قوانین و مقررات داخلی سازمان است (۴۰). بنابراین، با شناسایی عوامل آنالیز SWOT تصویری کلی از عوامل موثر بر بهره‌برداری از مراتع به دست می‌آید و از این طریق نسبت به تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی اصول جهت بهبود مدیریت مراتع اقدام خواهد شد (۴۲).

در این راستا پژوهش حاضر با هدف تدوین راهبردهای بهره‌برداری پایدار از مراتع در میان جوامع محلی شهرستان کرمان در قالب ماتریس سوات انجام شد تا هم مبنایی باشد برای سیاست‌گذاری در عرصه مدیریت پایدار منابع طبیعی و هم چارچوبی که از طریق آن سازمان‌های اجرایی به نحو مطلوب‌تری فعالیت‌ها و اقدامات مدیریتی خود را در راستای دست‌یابی به بهره‌برداری، حفاظت و احیاء پایدار مراتع به اجرا بگذارند جهت نیل به آن اهداف اختصاصی زیر دنبال شد.

- تحلیل وضعیت موجود براساس عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها)
- تحلیل وضعیت موجود براساس عوامل درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها)
- شناسایی فضای کلی و استراتژیک موضوع در سازمان مورد مطالعه
- تدوین راهبردهای بهره‌برداری پایدار از مراتع در میان جوامع محلی
- مشخص نمودن جذابیت راهبردهای طراحی شده

مواد و روش‌ها

معرفی حوزه مطالعه

شهرستان کرمان یکی از شهرستان‌های استان کرمان در جنوب شرقی ایران است که مهم‌ترین و بزرگترین شهرستان استان کرمان به‌شمار می‌آید. مرکز این شهرستان کلانشهر کرمان است و مرکز استان کرمان نیز به‌شمار می‌رود. ماهان، جوپار و راین از دیگر شهرهای آن هستند. جمعیت شهرستان کرمان بنا بر سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، برابر ۷۳۸۷۲۴ نفر است که پر جمعیت‌ترین شهرستان استان به حساب می‌آید استان کرمان مشتمل بر رودخانه‌هایی است که به دریاچه هامون جازموریان می‌ریزند. مهم‌ترین رودخانه این حوزه هلیل‌رود است. این استان از شمال به استان خراسان جنوبی، از غرب به استان‌های یزد و فارس، از جنوب به هرمزگان و از شرق به استان سیستان و بلوچستان محدود می‌شود.. شکل ۱ موقعیت شهرستان کرمان را در نقشه ایران به همراه وضعیت پوشش گیاهی را نشان می‌دهد.

[1]- Strengths – Weakness – Opportunities – Threats (SWOT)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

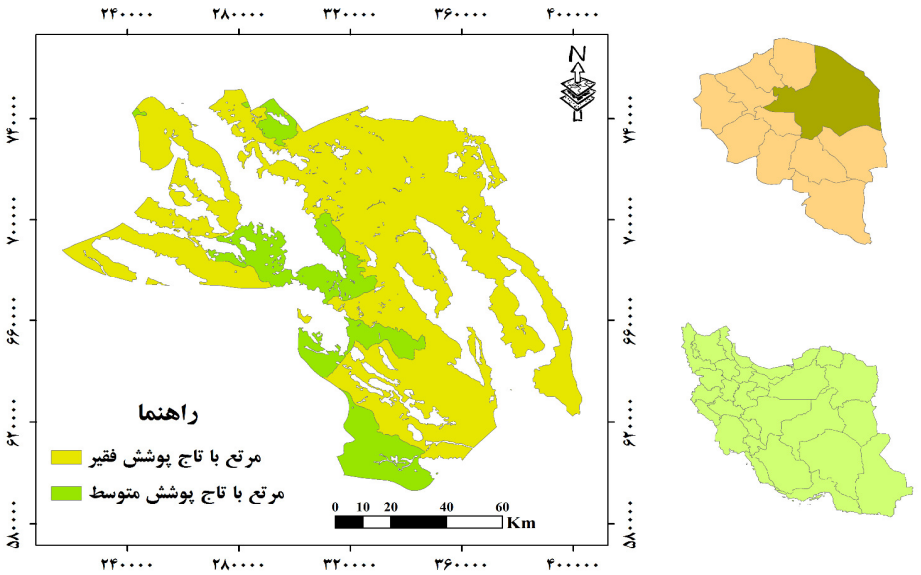

شکل ۱: منطقه مورد مطالعه به همراه وضعیت مراتع شهرستان کرمان

روش تحقیق

با توجه به این که در تحقیقات استراتژیک معمولاً نقاط (درونی و بیرونی) طوری طراحی می‌شود که فقط باید کارشناسان و متخصصین که دانش مناسب در این زمینه دارند پاسخ دهند و معمولاً در تحقیقات استراتژیک تعداد نمونه بین ۱۵ تا ۳۰ نفر است در این پژوهش نیز از ۲۲ نفر از کارشناسان منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان کرمان بهره گرفته شد تا براساس دیدگاه آنان راهبردهای مناسب برای بهره‌برداری پایدار در جوامع روستایی طراحی شود که در ادامه به تشریح ماتریس ارزیابی عوامل درونی و بیرونی پرداخته می‌شود.

تلفیق عوامل خارجی (EFAS[1]): بعد از بررسی محیط خارجی و شناسایی عوامل خارجی توسط استراتژیست‌های سازمان آن‌ها اطلاعات مربوط به نقاط فرصت‌ها و تهدیدهای سازمان را خلاصه می‌کنند و نسبت به تجزیه و تحلیل انجام شده بر روی این عوامل و نیروها اقدام می‌نمایند در این بخش نیز برای هر یک از نقاط معمولاً بین ۷ تا ۹ نقطه قرار می‌گیرد (۴۰).

تلفیق عوامل داخلی (IFAS[2]): بعد از بررسی محیط داخلی و شناسایی عوامل داخلی توسط استراتژیست‌های سازمان آن‌ها اطلاعات مربوط به نقاط قوت و ضعف‌های سازمان را خلاصه می‌کنند و نسبت به تجزیه و تحلیل انجام شده بر روی این عوامل و نیروها اقدام می‌نمایند. لذا در ادامه مراحل ساخت یک جدول خلاصه‌ی تجزیه و تحلیل عوامل خارجی و داخلی تشریح می‌شود در این بخش نیز برای هر یک از نقاط معمولاً بین ۷ تا ۹ نقطه قرار می‌گیرد (۴۰).

ابتدا عوامل خارجی (داخلی)، تعدادی از مهم‌ترین فرصت‌ها و تهدیدها (قوت و ضعف) فراروی موضوع مشخص می‌شوند و بعد (وزن) به هر یک از این عوامل و براساس اثر احتمالی آن‌ها بر موقعیت استراتژیک فعلی طرح وزنی از ۱ (مهم‌ترین) تا ۰ (بی‌اهمیت‌ترین) داده می‌شود هر چقدر وزن بیشتر باشد تاثیر آن عامل بر موفقیت کنونی و آینده سازمان بیشتر خواهد بود (جمع ستون ۲ بدون توجه به تعداد عوامل، ۱ است). در مرحله بعدی (شدت) به هر عامل و براساس پاسخ کنونی شرکت به آن عامل خاص امتیازی از ۵ (بسیار خوب) تا ۵- (بسیار ضعیف) داده می‌شود که برای عوامل بیرونی به صورت احتمال وقوع، و برای عوامل درونی

[1]- External Factor Analysis Summery

[2]- Internal Factor Analysis Summery

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

شدت وقوع پرسیده می‌شود. بدیهی است برای نقاط تهدید آمیز و نقاط ضعف این مقادیر به‌صورت منفی اعمال می‌شود. این درجه بندی نشان می‌دهد که سازمان یا شرکت به هر یک از عوامل خارجی (داخلی) چگونه پاسخ می‌دهد، در مرحله بعد (امتیاز وزنی)، وزن در درجه هر عامل (ستون ۲ ضرب در ستون ۳) ضرب می‌شود تا به این وسیله امتیاز وزنی آن عامل به‌دست آید به این ترتیب برای هر عامل جمع نهایی امتیازات وزنی در هر جدول عددی بین ۵- تا مثبت ۵+ با میانگین صفر خواهد بود. در صورتی که جمع ضرایب نهایی کمتر از صفر باشد در محیط بیرونی تهدیدها و در محیط درونی ضعف‌ها حاکمند و درصورتی که جمع ضرایب نهایی بیشتر از صفر باشد در محیط بیرونی فرصت‌ها و در محیط درونی قوت‌ها حاکمند. لذا در ادامه به تحلیل فضای بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) پرداخته می‌شود.

پس از تحلیل ماتریس SWOT می‌توان از تلاقی چهار عامل نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت ها و تهدیدها چهار دسته راهبرد توسعه را تدوین نمود این راهبردها در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: راهبردهای توسعه در ماتریس سوات (۱۹)

تحلیل SWOT	فرصت‌ها Opportunities	تهدیدها Threats
نقاط قوت Strengths	راهبرد تهاجمی SO (حداکثر- حداکثر)	راهبرد رقابتی ST (حداکثر – حداقل)
نقاط ضعف Weakness	راهبرد محافظه‌کارانه WO (حداقل – حداکثر)	راهبرد تدافعی WT (حداقل – حداقل)

در واقع این مدل نقاط قوت و ضعف درون منطقه‌ای را با فرصت‌ها و تهدیدهای برون منطقه‌ای انطباق و براساس آن راهبردهای مناسب را جهت هدایت بهتر سیستم در آینده ارائه می‌دهد همان‌طور که ماتریس فوق نشان می‌دهد چهار نوع راهبرد قابل ارائه است:

راهبرد تهاجمی (SO): در راهبرد تهاجمی تمرکز بر نقاط قوت و فرصت‌هاست. در این راهبرد بر روی مزیت‌های درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای موجود تاکید می‌شود.

راهبرد رقابتی(ST): در این راهبرد بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی تاکید می‌شود بنابراین، در راهبرد رقابتی سعی می‌شود از طریق قوت‌های موجود تهدیدهای بیرونی به حداقل برسد.

راهبرد محافظه کارانه (WO): در این راهبرد با تاکید بر نقاط ضعف درونی، در جهت بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی برای رفع نقاط ضعف فراروی سازمان تلاش می‌شود.

راهبرد تدافعی (WT) راهبرد تدافعی بیشتر آسیب پذیری منطقه‌ای را مورد توجه قرار می‌دهد در این راهبرد بر رفع نقاط ضعف و تهدیدهای بیرونی تاکید می‌شود.

در نهایت به منظور اولویت‌بندی راهبردهای طراحی شده از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM[1]) استفاده شد. ماتریس راهبردی کمی روش تحلیلی است که با آن جذابیت نسبی راهبردها مشخص می‌شود، با این روش می‌توان به صورت عینی راهبردهای گوناگون را که در زمره بهترین راهبردها هستند مشخص کرد برای تهیه ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی از نتیجه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی ماتریس و نتیجه ماتریس SWOT استفاده می‌شود. در این روش ابتدا فرصت‌ها و تهدیدهای عمده خارجی نقاط قوت و ضعف داخلی در ستون راست ماتریس برنامه‌ریزی کمی نوشته سپس به هر یک از این عوامل داخلی و خارجی که در موفقیت سازمان نقش عمده دارند وزن یا ضریبی داده می‌شود این ضرایب‌ها درست همانند ضریب‌های ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی هستند در ردیف بالای ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی، راهبردهای تعیین شده از ماتریس TOWS[2] نوشته می‌شود در این مرحله نمره‌های جذابیت تعیین می‌شود برای تعیین نمره جذابیت باید عوامل داخلی و خارجی را که در موفقیت سازمان نقش عمده دارند بررسی کرد و سپس در مورد هر یک از آن‌ها این پرسش را مطرح کرد که آیا این عامل در گزینش راهبردها نقش عمده دارند؟ اگر پاسخ به این پرسش آری است آنگاه باید با توجه به این عامل کلیدی راهبردها را با هم مقایسه کرد به طوری که اهمیت نسبی یک راهبرد نسبت به سایر راهبردها مشخص شود نمره جذابیت به این شکل است: ۱- بدون جذابیت، ۲- تاحدی جذاب، ۳- دارای جذابیت معقول ۴- بسیار جذاب.

[1]- Quantitative Strategic Planning Matrix

[2] - Threats - Opportunities — Weakness- Strengths (TOWS)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

اگر پاسخ به پرسش بالا "نه" است نشان دهنده این است که در فرایند انتخاب راهبردها این عامل هیچ نقش مهمی (از نظر موقعیت راهبرد) ندارد که در آن صورت نباید به این عامل نمره جذابیت داد.

در مرحله بعدی جمع نمره‌های جذابیت محاسبه می‌شود به این صورت که ضریب در نمره‌های جذابیت ضرب می‌شود جمع نمره‌های جذابیت نشان دهنده جذابیت نسبی هر یک از راهبردها است که تنها با توجه به اثر عوامل داخلی و خارجی مربوطه بدست می‌آید هر قدر جمع نمره‌های جذابیت بیشتر باشد راهبرد مورد نظر دارای جذابیت بیشتری خواهد بود در نهایت مجموع نمره‌های جذابیت هر یک از ستون‌های ماتریس کمی محاسبه می‌گردد. با این روش همزمان راهبردهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته و اولویت‌بندی می‌شوند نمره‌های بالا نشان دهنده جذابیت بیشتر راهبردهاست.

به‌صورت کلی در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که در این پژوهش پس از بررسی کامل ادبیات موضوع تمامی عوامل درونی و بیرونی موجود در ماتریس سوات شناسایی شدند و در مرحله بعد در قالب ماتریس TOWS راهبردهای موردنظر طراحی شد و در نهایت به منظور اولویت‌بندی راهبردهای مهمتر از ماتریس کمی برنامه‌ریزی استفاده شد و میزان جذابیت راهبردها مشخص شد لذا چارچوب اجرایی تحقیق به صورت زیر طراحی شد (شکل ۱).

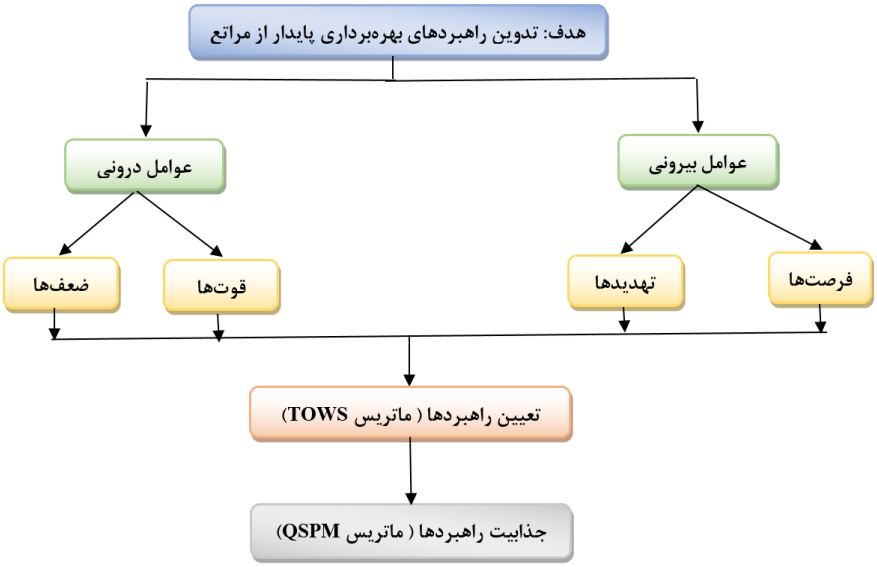

شکل ۱: چارچوب اجرایی پژوهش

نتایج

پس از شناسایی عوامل موثر داخلی و خارجی از طریق ادبیات نظری تحقیق و چیدمان نقاط براساس دیدگاه کارشناسان برای بررسی بیشتر این عوامل و تجزیه و تحلیل آن‌ها از ماتریس ارزیابی داخلی و خارجی استفاده گردید نتایج حاصل در جداول شماره ۲ و ۳ آورده شده است در این جدول علاوه بر فهرست عوامل موثر درونی و بیرونی، ستون‌هایی نیز جهت امتیاز دهی و احتمال و یا شدت وقوع عوامل آورده شده است.

تحلیل وضعیت موجود براساس عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها)

برای تحلیل فضای بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) تحقیق ۹ نقطه فرصت در مقابل ۹ نقطه تهدید قرار داده شد و برای بررسی اهمیت هر موضوع از کارشناسان موضوع نظرخواهی شد نتایج این بخش در جدول (۲) ارائه شده است. نتایج جدول (۲) بیانگر آن است در نقاط فرصت موارد «برنامه‌ریزی منسجم، بلندمدت، هدف‌مند و قابل ارزشیابی مرحله‌ای و نهایی برای تضمین اجرای موفقیت‌آمیز طرح‌های زیربخش منابع طبیعی» و «همکاری و همیاری

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]
[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

بیش‌تر سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور با مجریان خصوصی طرح‌های مرتع‌داری برای دل‌گرمی بیش‌تر و اجرای بهتر تعهدات» و در نقاط تهدیدآمیز موارد «افزایش پدیده کاهش توان اقتصادی و فقر در میان جوامع محلی بر اثر خشکسالی‌های پی‌درپی و فشار بر مراتع» و «توان رقابت پایین اراضی مرتعی در مقایسه با سایر کاربری‌ها (تغییرات کاربری اراضی)» به عنوان مهم‌ترین نقاط بیرونی شناسایی شد.

جدول ۲: خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)

عوامل خارجی	میانگین وزنی	اهمیت نسبی	شدت	ضریب نهایی	قدرمطلق	ضریب نرمال کلی
نقاط فرصت						
O_1: بازنگری مستمر در قوانین بهره‌برداری از مراتع و وضع قوانین متناسب با تحولات اجتماعی و اقتصادی	۴/۸۵	۰/۰۴۸۵	۳/۲۵	۰/۱۵۷	۰/۱۵۷	۰/۰۲۲
O_2: همکاری و همیاری بیش‌تر سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور با مجریان خصوصی طرح‌های مرتع‌داری برای دل‌گرمی بیش‌تر و اجرای بهتر تعهدات	۵/۴۷	۰/۰۵۴۷	۳/۴۹	۰/۱۹۰	۰/۱۹۰	۰/۰۲۶
O_3: یکپارچه‌سازی بخش‌های زیستی و غیرزیستی و هم‌چنین عوامل انسانی و اقتصادی در طراحی برنامه‌ها و ساختارهای مدیریتی مراتع کشور	۶/۸۲	۰/۰۶۸۲	۳/۸۸	۰/۲۶۴	۰/۲۶۴	۰/۰۳۷
O_4: وجود برنامه بلندمدت برای توسعه کشت گیاهان مرتعی و اصلاح روش‌های کشت اراضی مرتعی	۵/۰۲	۰/۰۵۰۲	۳/۶۶	۰/۱۸۳	۰/۱۸۳	۰/۰۲۵
O_5: حمایت، پشتیبانی سازمان‌های غیردولتی به دولت در امر مرتع‌داری به منظور توسعه و ظرفیت‌سازی فعالیت‌های مشارکتی	۴/۶۶	۰/۰۴۶۶	۳/۵۵	۰/۱۶۵	۰/۱۶۵	۰/۰۲۳
O_6: راه‌اندازی رشته ترویج منابع طبیعی در دانشکده‌های کشاورزی جهت بهبود وضعیت منابع طبیعی کشور	۴/۲۸	۰/۰۴۲۸	۳/۸۸	۰/۱۶۶	۰/۱۶۶	۰/۰۲۴
O_7: برنامه‌ریزی منسجم، بلندمدت، هدف‌مند و قابل ارزشیابی مرحله‌ای و نهایی برای تضمین اجرای موفقیت‌آمیز طرح‌های زیربخش منابع طبیعی	۷/۰۸	۰/۰۷۰۸	۳/۷۴	۰/۲۶۴	۰/۲۶۴	۰/۰۳۷
O_8: تدوین برنامه جامع و بلندمدت حفاظت، احیاء و بهره‌برداری از مراتع بر اساس نتایج تحقیقات گسترده و نتایج آمایش سرزمین	۴/۶۹	۰/۰۴۶۹	۳/۳۳	۰/۱۵۶	۰/۱۵۶	۰/۰۲۱
O_9: قوانین مناسب برای الزام سیستم بانکی جهت حمایت از طرح‌های حفاظتی از مرتع	۵/۴۷	۰/۰۵۴۷	۲/۴۷	۰/۱۳۵	۰/۱۳۵	۰/۰۱۸
نقاط تهدید						
T_1: هماهنگ نبودن بخش تحقیقات و اجرا در بخش مراتع	۵/۷۸	۰/۰۵۷۸	-۳/۳۶	-۰/۱۹۴	۰/۱۹۴	۰/۰۲۷
T_2: تصمیم‌سازی‌های نامناسب مدیریت اجرایی	۴/۶۸	۰/۰۴۶۸	-۳/۴۸	-۰/۱۶۲	۰/۱۶۲	۰/۰۲۲
T_3: عدم اطلاع کامل دولت‌ها، سازمان‌های محلی و گروه‌های ترویج نسبت به مرتع‌داری اجتماعی	۶/۲۳	۰/۰۶۲۳	-۳/۵۵	-۰/۲۲۱	۰/۲۲۱	۰/۰۳۰
T_4: افزایش پدیده کاهش توان اقتصادی و فقر در میان جوامع محلی بر اثر خشکسالی‌های پی‌درپی و فشار بر مراتع	۶/۵۸	۰/۰۶۵۸	-۳/۶۶	-۰/۲۴۰	۰/۲۴۰	۰/۰۳۳
T_5: توان رقابت پایین اراضی مرتعی در مقایسه با سایر کاربری‌ها (تغییرات کاربری اراضی)	۵/۷۴	۰/۰۵۷۴	-۳/۸۲	-۰/۲۱۹	۰/۲۱۹	۰/۰۳۰
T_6: فرهنگ نامناسب طبیعیت‌گردی و گردشگری	۵/۶۳	۰/۰۵۶۳	-۳/۴۷	-۰/۱۹۵	۰/۱۹۵	۰/۲۷۳
T_7: عدم شفافیت و ثبات قوانین و مقررات بهره‌برداری از مراتع	۵/۶۵	۰/۰۵۶۵	-۳/۶۶	۰/۲۰۶	۰/۲۰۶	۰/۰۲۹
T_8: عدم نظارت صحیح بر اجرای طرح‌های قرق مراتع توسط بهره برداران	۵/۳۶	۰/۰۵۳۶	-۳/۷۷	-۰/۲۰۲	۰/۲۰۲	۰/۰۲۸
T_9: مشکلات واگذاری اراضی مرتعی به اشخاص حقیقی و حقوقی	۶/۰۱	۰/۰۶۰۱	-۳/۸۸	-۰/۲۳۳	۰/۲۳۳	۰/۰۳۲
جمع کل	۱۰۰	۱		-۰/۱۹۲	۳/۵۵۲	۰/۷۳۷

جمع ضرایب نهایی > ۰ ⟵ فرصت‌ها حاکمند

جمع ضرایب نهایی< ۰ ⟵ تهدیدها حاکمند

تحلیل وضعیت موجود براساس عوامل درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

همچنین به منظور بررسی و تحلیل وضعیت درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) لیستی از مهمترین نقاط درونی با استفاده از مرور منابع استخراج شد و با استفاده از نظرات کارشناسان اهمیت آن‌ها بررسی شد. براساس نتایج مندرج در جدول (۳) می‌توان گفت که در میان نقاط قوت موارد «احیای تعاونی‌های بهره‌برداران و واگذاری مراتع به آن‌ها با نظارت بر نحوه احیاء و بهره‌برداری» و «متنوع‌سازی فعالیت معیشتی دامداران در جهت کاهش فشار بر مراتع» و در میان نقاط ضعف موارد «فرهنگ بهره‌برداری ضعیف در زمینه

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

پایداری مراتع، بهره‌برداری بی‌رویه و غیر اصولی» و «کمبود برنامه‌های آموزشی در زمینه تعادل دام و مرتع برای بهره‌برداران» از اولویت بالاتری برخوردار بودند.

جدول ۳: نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

عوامل داخلی	میانگین وزنی	اهمیت نسبی	شدت	ضریب نهایی	قدرمطلق	ضریب نرمال کلی
نقاط قوت						
S_1: توسعه طرح‌های مرتعداری و جلوگیری از فرسایش مراتع جهت مدیریت پایدار	۵/۰۱	۰/۰۵۰۱	۳/۲۵	۰/۱۶۲	۰/۱۶۲	۰/۰۲۲
S_2: وجود تشکل‌های غیردولتی و محلی کارآمد در زمینه حفظ و احیاء بهره‌برداری از عرصه‌های مرتعی	۴/۸۵	۰/۰۴۸۵	۴/۰۱	۰/۱۹۴	۰/۱۹۴	۰/۰۲۷
S_3: توسعه کمی و کیفی برنامه‌های ترویجی به منظور ارتقای مستمر دانش و مهارت مرتع‌داران و دام‌داران	۵/۲۸	۰/۰۵۲۸	۳/۸۵	۰/۲۰۳	۰/۲۰۳	۰/۰۲۸
S_4: برنامه‌ریزی عملی و واقعی برای تأمین به علوفه در مواقع کم‌بود علوفه مراتع	۶/۱۲	۰/۰۶۱۲	۲/۸۲	۰/۱۷۲	۰/۱۷۲	۰/۰۲۴
S_5: احیای تعاونی‌های بهره‌برداران و واگذاری مراتع به آن‌ها با نظارت بر نحوه احیاء و بهره‌برداری	۶/۸۸	۰/۰۶۸۸	۳/۶۶	۰/۲۵۱	۰/۲۵۱	۰/۰۳۵
S_6: شکل‌گیری بانک‌های اطلاعاتی برای مطالعات راهبردی در زمینه مدیریت پایدار مرتع	۵/۶۳	۰/۰۵۶۳	۳/۲۴	۰/۱۸۲	۰/۱۸۲	۰/۰۲۵
S_7: متنوع‌سازی فعالیت معیشتی دامداران در جهت کاهش فشار بر مراتع	۶/۵۴	۰/۰۶۵۴	۳/۴۱	۰/۲۲۳	۰/۲۲۳	۰/۰۳۱
S_8: وجود دانش بومی قوی بهره‌برداران در زمینه بهره‌برداری پایدار از مراتع	۵/۲۸	۰/۰۵۲۸	۲/۹۹	۰/۱۵۷	۰/۱۵۷	۰/۰۲۲
S_9: افزایش میزان روحیه مشارکت کشاورزان در طرح‌ها و پروژه‌های مدیریت پایدار منابع طبیعی	۵/۳۶	۰/۰۵۳۶	۳/۶۳	۰/۱۹۴	۰/۱۹۴	۰/۰۲۷
نقاط ضعف						
W_1: فرهنگ بهره‌برداری ضعیف در زمینه پایداری مراتع، بهره‌برداری بی‌رویه و غیر اصولی	۶/۲۸	۰/۰۶۲۸	-۴/۲۱	-۰/۲۶۴	۰/۲۶۴	۰/۰۳۷
W_2: منابع مالی ضعیف برای اداره‌ی مراتع و وجود حوادث غیرمترقبه	۵/۳۲	۰/۰۵۳۲	-۳/۹۶	-۰/۲۱۰	۰/۲۱۰	۰/۰۲۹
W_3: پایین بودن سطح اطلاعات و آگاهی عمومی مردم و بهره‌برداران در ارتباط با اهمیت و ارزش منابع طبیعی	۴/۸۸	۰/۰۴۸۸	-۳/۶۲	-۰/۱۷۶	۰/۱۷۶	۰/۰۲۴
W_4: عدم برخورد قاطع با متخلفین و مخربین مراتع	۵/۹۷	۰/۰۵۹۷	-۳/۲۵	-۰/۱۹۴	۰/۱۹۴	۰/۰۲۷
W_5: اقتصادی نبودن طرح‌های مرتع‌داری	۵/۸۷	۰/۰۵۸۷	-۴/۰۴	-۰/۲۳۷	۰/۲۳۷	۰/۰۳۱
W_6: کمبود برنامه‌های آموزشی در زمینه تعادل دام و مرتع برای بهره‌برداران	۵/۲۸	۰/۰۵۲۸	-۴/۴۰	-۰/۲۳۲	۰/۲۳۲	۰/۰۳۲
W_7: مشخص نبودن محدوده بهره‌برداران و عدم داشتن سند بهره‌برداری	۴/۹۸	۰/۰۴۹۸	-۳/۳۶	-۰/۱۶۷	۰/۱۶۷	۰/۰۲۳
W_8: عدم بهره‌گیری از دانش بومی و برتری دادن دانش نوین در زمینه پایداری در مراتع	۵/۸۷	۰/۰۵۸۷	-۳/۵۵	-۰/۲۰۸	۰/۲۰۸	۰/۰۲۹
W_9: عدم کنترل جهت شخم و کشت اراضی مرتعی و شیب‌دار برای تبدیل به مزارع و باغات	۴/۶۰	۰/۰۴۶۰	-۳/۳۶	-۰/۱۵۴	۰/۱۵۴	۰/۰۲۱
جمع کل	۱۰۰	۱		-۰/۱۰۴	۳/۵۸	۰/۴۹۴
مجموع				-۰/۲۹۶	۷/۱۳۲	۱/۲۳۱

جمع ضرایب نهایی > ۰ ⟵ قوت‌ها حاکمند

جمع ضرایب نهایی< ۰ ⟵ ضعف‌ها حاکمند

شناسایی فضای کلی و استراتژیک موضوع در سازمان مورد مطالعه

همچنین به منظور تحلیل فضای کلی نتایج حاصل از اجرای تحلیل SWOT به مقایسه فضای درونی و بیرونی و فضای مثبت و منفی نتایج حاصله پرداخته شد. نتایج این بخش در جدول (۴) ارائه شده است. نتایج بیانگر آن است که فضای حاکم بر محیط درونی و بیرونی منفی است و اهمیت نسبی عوامل بیرونی بیشتر از عوامل درونی است همچنین فضای مخاطره‌آمیز بر فضای مفید غلبه دارد بدین معنی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری باید بیش از بیش به نقاط تهدیدآمیز و نقاط ضعف توجه نماید.

جدول ۴: تحلیل فضای کلی نتایج حاصله

فضای تحلیلی		ضرایب نهایی	ضریب نرمال کلی
- مجموع ضرایب فضای بیرونی	(O+T)	-۰/۱۹۲	۰/۷۳۷
- مجموع ضرایب فضای درونی	(S+W)	-۰/۰۹۴	۰/۴۹۴
- مجموع ضرایب فضای مفید	(S+O)	۳/۴۳۸	۰/۴۴۷
- مجموع ضرایب فضای مخاطره آمیز	(W+T)	-۳/۷۰۴	۰/۷۵۷

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

یکی از ماتریس‌های مورد استفاده در برنامه‌ریزی استراتژیک ماتریس ارزیابی داخلی-خارجی (فضای استراتژیک) است. این ماتریس برای تعیین جایگاه استراتژیک یک شرکت چندمنظوره و مشخص کردن جایگاه آن در تدوین راهبردهای اصلی سازمان است. در شکل زیر ماتریس داخلی - خارجیدبهره‌برداری پایدار جایگاه استراتژیک آن در سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری نشان داده شده است با توجه به چهار دسته راهبرد قرار گرفته در ماتریس سوات و با توجه به منطقه تعیین شده سازمان در ماتریس داخلی و خارجی آن دسته از راهبردهایی انتخاب می‌شوند که مربوط به منطقه تعیین شده در ماتریس داخلی و خارجی باشند در این روش سعی شد برای اعتبار نتایج تحقیق از دو نمودار استفاده شود ملاحظه می‌شود نتایج دو نمودار ارائه شده در یک راستا قرار دارد (شکل ۲). نتایج ارائه شده بیانگر آن است که بیشترین وضعیت استقرارپذیری بهره‌برداری پایدار در سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری استان کرمان در ناحیه WT، راهبرد عقب نشینی یا کاهش است و بیانگر این مطلب است که براساس آن باید از سطح فعالیت‌های تضعیف کننده کاسته شود. در مرحله دوم در ناحیه پس از این استقرار ناحیه ST قرار می‌گیرد که راهبرد تنوع که به معنی توجه به تهدیدهای پیش‌رو و استفاده از نقاط قوت برای پوشش دادن نقاط تهدیدآمیز است. پس از استقرار این دو ناحیه ماتریس استراتژیک در ناحیه WO بر محور راهبرد تغییر جهت و بیانگر این مطلب است که با توجه به نقاط ضعف ارائه شده، همچنین، فرصت‌های موجود می‌بایست فعالیت‌ها را تغییر جهت داده تا از نقاط ضعف در جهت فرصت‌ها تغییر جهت یابند و در نهایت سازمان در ناحیه در ناحیه SO، بر محور توسعه است که براساس آن باید به نقاط قوت و فرصت‌ها بیش از پیش توجه شود.

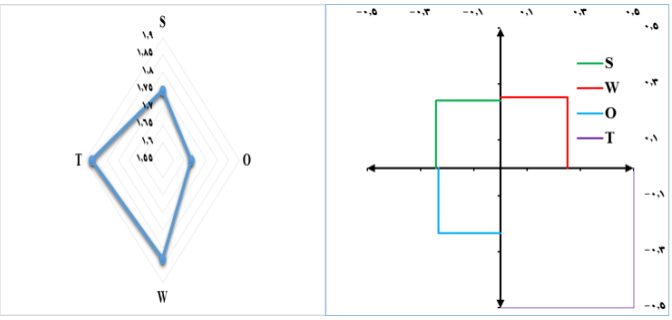

شکل ۲: تحلیل فضای استراتژیک

تدوین راهبردهای بهره‌برداری پایدار از مراتع در میان جوامع محلی

تجزیه و تحلیل با سوات ابزاری برای کمک به استراتژیست‌ها محسوب می‌شود که با کمک آن به تحلیل عوامل موثر در برآورد تصورات، مأموریت و اهداف پرداخته می‌شود در واقع اگر چه تحلیل سوات کمک می‌کند که درک روشنی نسبت به محیط درونی و بیرونی کسب شود و فضای استراتژیک را موضوع را مشخص می‌نماید اما این ابزار هیچ نوع استراتژی را برای بهبود و توسعه وضعیت موجود پیشنهاد نمی‌کند اما ماتریس TOWS[1] ابزاری است برای ارائه راهبردهایی برای بهبود و توسعه وضع موجود است و کمک می‌کند استراتژی‌های مناسب را تعیین و تعریف نماییم. این ماتریس از یک جدول دو بعدی مطابق جدول ۵ تشکیل شده است در این جدول، در یک طرف عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) و طرف دیگر عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) فهرست شده است تا بتوان براساس نقاط ارائه شده به طراحی راهبردهای موردنظر پرداخته شود.

[1]- Threats Opportunities Weakness Strengths (TOWS)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]
[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

جدول ۵. ماتریس TOWS تعیین راهبردهای بهره‌برداری پایدار از مراتع

	فرصت‌ها (O)	نقاط تهدید (T)
ماتریس TOWS راهبردهای بهره‌برداری پایدار مراتع	- بازنگری مستمر در قوانین بهره‌برداری از مراتع و وضع قوانین متناسب با تحولات اجتماعی و اقتصادی - همکاری و همیاری بیش‌تر سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور با مجریان خصوصی طرح‌های مرتع‌داری برای دل‌گرمی بیش‌تر و اجرای بهتر تعهدات - یک‌پارچه‌سازی بخش‌های زیستی و غیرزیستی و هم‌چنین عوامل انسانی و اقتصادی در طراحی برنامه‌ها و ساختارهای مدیریتی مراتع کشور - وجود برنامه بلندمدت برای توسعه کشت گیاهان مرتعی و اصلاح روش‌های کشت اراضی مرتعی - حمایت، پشتیبانی سازمان‌های غیردولتی به دولت در امر مرتع‌داری به منظور توسعه و ظرفیت‌سازی فعالیت‌های مشارکتی) - راه‌اندازی رشته ترویج منابع طبیعی در دانشکده های کشاورزی جهت بهبود وضعیت منابع طبیعی کشور - برنامه‌ریزی منسجم، بلندمدت، هدف‌مند و قابل ارزشیابی مرحله‌ای و نهایی برای تضمین اجرای موفقیت‌آمیز طرح‌های زیربخش منابع طبیعی - تدوین برنامه جامع و بلندمدت حفاظت، احیاء و بهره‌برداری از مراتع بر اساس نتایج تحقیقات گسترده و نتایج آمایش سرزمین - قوانین مناسب برای الزام سیستم بانکی جهت حمایت از طرح‌های حفاظتی از مرتع	- هماهنگ نبودن بخش تحقیقات و اجرا در بخش مراتع - تصمیم‌سازی‌های نامناسب مدیریت اجرایی - عدم اطلاع کامل دولت‌ها، سازمان‌های محلی و گروه‌های ترویج نسبت به مرتع‌داری اجتماعی - افزایش پدیده کاهش توان اقتصادی و فقر در میان جوامع محلی بر اثر خشکسالی‌های پی‌درپی و فشار بر مراتع - توان رقابت پایین اراضی مرتعی در مقایسه با سایر کاربری‌ها (تغییرات کاربری اراضی) - فرهنگ نامناسب طبیعت‌گردی و گردشگری - عدم شفافیت و ثبات قوانین و مقررات بهره‌برداری از مراتع - عدم نظارت صحیح بر اجرای طرح‌های قرق مراتع توسط بهره برداران - مشکلات واگذاری اراضی مرتعی به اشخاص حقیقی و حقوقی

نقاط قوت (S)	راهبردهای تهاجمی (SO)	راهبردهای رقابتی (ST)
- توسعه طرح‌های مرتعداری و جلوگیری از فرسایش مراتع جهت مدیریت پایدار - وجود تشکل‌های غیردولتی و محلی کارآمد در زمینه حفظ و احیا بهره‌برداری از عرصه‌های منابع طبیعی - توسعه کمی و کیفی برنامه‌های ترویجی به منظور ارتقای مستمر دانش و مهارت مرتع‌داران و دام‌داران - برنامه‌ریزی عملی و واقعی برای تأمین به علوفه در مواقع کم‌بود علوفه مراتع - احیای تعاونی‌های بهره‌برداران و واگذاری مراتع به آن‌ها با نظارت بر نحوه احیاء و بهره‌برداری - شکل‌گیری بانک‌های اطلاعاتی برای مطالعات راهبردی در زمینه مدیریت پایدار مرتع - متنوع‌سازی فعالیت معیشتی دامداران در جهت کاهش فشار بر مراتع - وجود دانش بومی قوی بهره‌برداران در زمینه بهره‌برداری پایدار از مراتع - افزایش میزان روحیه مشارکت کشاورزان در طرح‌ها و پروژه‌های مدیریت پایدار منابع طبیعی	- تدوین نظام برنامه‌ریزی فرا بخشی بلندمدت متضمن پایداری در عرصه منابع طبیعی و مرتع - جلب مشارکت مرتع‌داران در مدیریت مراتع از طریق سازمان‌های غیردولتی در جهت توسعه و ظرفیت‌سازی مرتع‌داران - احیای تعاونی مرتع‌داران و واگذاری امور نظارت به آنان و توسعه هم‌کاری و هم‌یاری بیش‌تر این تعاونی‌ها با سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور - توسعه طرح‌های مرتعداری و جلوگیری از فرسایش آنان از طریق وجود برنامه بلندمدت برای توسعه کشت گیاهان مرتعی جهت مدیریت پایدار مراتع	- انجام مطالعات راهبردی پایدار در بخش مرتع از طریق شکل‌گیری بانک‌های اطلاعاتی در بخش مراتع - بهبود توانمندی اقتصادی و کاهش فقر در میان مرتع‌داران از طریق متنوع‌سازی فعالیت‌های معیشتی آنان - رفع مشکلات واگذاری اراضی مرتعی به اشخاص حقیقی و حقوقی از طریق برنامه‌ریزی علمی و عملی - بهره‌بردن از فعالیت‌های تحقیقاتی در بخش اجرایی جهت پایدارسازی بهره‌برداری از مراتع

ضعف‌ها (W)	راهبرد محافظه کارانه (WO)	رابهردهای تدافعی (WT)
- فرهنگ بهره‌برداری ضعیف در زمینه پایداری مراتع، بهره‌برداری بی‌رویه و غیر اصولی - منابع مالی ضعیف برای اداره‌ی مراتع و وجود حوادث غیرمترقبه - پایین بودن سطح اطلاعات و آگاهی عمومی مردم و بهره‌برداران در ارتباط با اهمیت و ارزش منابع طبیعی - عدم برخورد قاطع با متخلفین و مخربین مراتع - اقتصادی نبودن طرح‌های مرتع‌داری - کمبود برنامه‌های آموزشی در زمینه تعادل دام و مرتع برای بهره‌برداران - مشخص نبودن محدوده بهره‌برداران و عدم داشتن سند بهره‌برداری - عدم بهره‌گیری از دانش بومی و برتری دادن دانش نوین در زمینه پایداری در مراتع - عدم کنترل جهت شخم و کشت اراضی مرتعی و شیب‌دار برای تبدیل به مزارع و باغات	- ساماندهی نظام دامداری ساکن در عرصه‌های مرتعی در جهت ایجاد تعادل دام و مرتع - ارتقای میزان آگاهی مرتع‌داران با ارائه آموزش‌های علمی و ترویجی در راستای فرهنگ بهره‌برداری پایدار و ارزش‌های منابع طبیعی با استفاده از پتانسیل رشته ترویج منابع طبیعی - بهره‌گیری از دانش بومی جوامع محلی و تلفیق آن با دانش مدرن در راستای بهره‌برداری پایداری از مراتع - رفع ضعوف اقتصادی نبودن طرح‌های مرتع‌داری از طریق اعمال تسهیلات مالی و بانکی برای بهره‌برداران عرصه‌های مرتعی	- سفاف‌سازی قوانین و مقررات در زمینه بهره‌برداری پایدار در مراتع - مشخص نمودن محدوده بهره‌برداران و میزان بهره‌برداری بر اساس واحد دامی در پروانه مرتع‌داری - کنترل و نظارت مناسب بر مقادیر زمین‌های کشاورزی در کنار مراتع جهت جلوگیری از تخریب و تغییرات کاربری اراضی مرتعی - در نظر گرفتن جریمه‌های سنگین برای مخربین منابع مرتعی و برخورد قاطع با آنان

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

مشخص نمودن جذابیت راهبردهای طراحی شده

همانطور که در روش تحقیق بیان شد ماتریس راهبردی کمی استراتژیک (QSPM) یک روش تحلیلی است که با آن جذابیت نسبی راهبردها مشخص می‌شود، با این روش می‌توان به صورت عینی راهبردهای گوناگون را که در زمره بهترین راهبردها هستند مشخص کرد برای تهیه ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی از نتیجه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی ماتریس و نتیجه ماتریس TOWS استفاده می‌شود. لذا در این مرحله از تحقیق راهبردهای تعیین شده از طریق ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی به بررسی جذابیت آن‌ها پرداخته و اولویت‌بندی می‌شوند (جدول ۶) این راهبردها عباتند از:

St_1- تدوین نظام برنامه‌ریزی فرا بخشی بلندمدت متضمن پایداری در عرصه منابع طبیعی و مرتع

St_2- جلب مشارکت مرتع‌داران در مدیریت مراتع از طریق سازمان‌های غیردولتی در جهت توسعه و ظرفیت‌سازی مرتع‌داران

St_3- احیای تعاونی مرتع‌داران و واگذاری امور نظارت به آنان و توسعه هم‌کاری و هم‌یاری بیش‌تر این تعاونی‌ها با سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور

St_4- رفع ضعوف اقتصادی نبودن طرح‌های مرتع‌داری از طریق اعمال تسهیلات مالی و بانکی برای بهره‌برداران عرصه‌های مرتعی

St_5- انجام مطالعات راهبردی پایدار در بخش مرتع از طریق شکل‌گیری بانک‌های اطلاعاتی در بخش مراتع

St_6- بهبود توانمندی اقتصادی و کاهش فقر در میان مرتع‌داران از طریق متنوع‌سازی فعالیت‌های معیشتی آنان

St_7- رفع مشکلات واگذاری اراضی مرتعی به اشخاص حقیقی و حقوقی از طریق برنامه‌ریزی علمی و عملی

St_8- بهره‌بردن از فعالیت‌های تحقیقاتی در بخش اجرایی جهت پایدارسازی بهره‌برداری از مراتع

St_9- ساماندهی نظام دامداری ساکن در عرصه‌های مرتعی در جهت ایجاد تعادل دام و مرتع

St_{10}- ارتقای میزان آگاهی مرتع‌داران با ارائه آموزش‌های علمی و ترویجی در راستای فرهنگ بهره‌برداری پایدار و ارزش‌های منابع طبیعی با استفاده از پتانسیل رشته ترویج منابع طبیعی

St_{11}- بهره‌گیری از دانش بومی جوامع محلی و تلفیق آن با دانش مدرن در راستای بهره‌برداری پایداری از مراتع

St_{12}- رفع ضعوف اقتصادی نبودن طرح‌های مرتع‌داری از طریق اعمال تسهیلات مالی و بانکی برای بهره‌برداران عرصه‌های مرتعی

St_{13}- سفاف‌سازی قوانین و مقررات در زمینه بهره‌برداری پایدار در مراتع

St_{14}- مشخص نمودن محدوده بهره‌برداران و میزان بهره‌برداری بر اساس واحد دامی در پروانه مرتع‌داری

St_{15} - کنترل و نظارت مناسب بر مقادیر زمین‌های کشاورزی در کنار مراتع جهت جلوگیری از تخریب و تغییرات کاربری اراضی مرتعی

St_{16}- در نظر گرفتن جریمه‌های سنگین برای مخربین منابع مرتعی و برخورد قاطع با آنان

نتایج ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) نشان می‌دهد از بین راهبردهای تدوین شده بالاترین جدابیت مربوط به «کنترل و نظارت مناسب بر مقادیر زمین‌های کشاورزی در کنار مراتع جهت جلوگیری از تخریب و تغییرات کاربری اراضی مرتعی» با نمره جذابیت ۳/۹۱ و «مشخص نمودن محدوده بهره‌برداران و میزان بهره‌برداری بر اساس واحد دامی در پروانه مرتع‌داری» با نمره ۳/۶۲ است و پایین‌ترین جذابیت مربوط به «رفع ضعوف اقتصادی نبودن طرح‌های مرتع‌داری از طریق اعمال تسهیلات مالی و بانکی برای بهره‌برداران عرصه‌های مرتعی» با نمره ۰/۷۲ و «رفع مشکلات واگذاری اراضی مرتعی به اشخاص حقیقی و حقوقی از طریق برنامه‌ریزی علمی و عملی» با نمره ۰/۸۹ می‌باشد.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

جدول ۶: ماتریس راهبردی کمی استراتژیک بهره‌برداری پایدار از اراضی مرتعی

عوامل اصلی	St_1	St_2	St_3	St_4	St_5	St_6	St_7	St_8	St_9	St_{10}	St_{11}	St_{12}	St_{13}	St_{14}	St_{15}	St_{16}
نقاط قوت																
S_1	۰/۱۹	۰	۰/۱۴	۰	۰/۰۸	۰	۰	۰/۰۲	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۱۴	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰۲
S_2	۰/۱۰	۰/۲۴	۰/۲۲	۰	۰/۰۹	۰	۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۱۰	۰/۰۶	۰/۰۱	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۴
S_3	۰/۱۷	۰/۰۸	۰/۱۱	۰	۰/۱۲	۰	۰/۰۴	۰/۱۲	۰/۰۱	۰/۱۶	۰/۱۱	۰	۰	۰/۰۲	۰/۰۳	۰
S_4	۰/۰۲	۰	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۱۴	۰	۰	۰	۰/۰۲	۰/۱۲	۰/۰۲	۰	۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۹
S_5	۰/۲۳	۰/۱۸	۰/۱۲	۰	۰	۰	۰/۱۲	۰	۰	۰/۱۳	۰/۱۴	۰	۰	۰	۰	۰
S_6	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۸	۰	۰/۱۸	۰		۰/۱۸	۰	۰/۰۱	۰	۰/۰۴	۰/۱۱	۰	۰/۰۲	۰
S_7	۰	۰	۰/۰۱	۰	۰/۰۸	۰/۱۸	۰	۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۰۴	۰	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۸	۰/۱۱	۰
S_8	۰/۱۱	۰/۲۲	۰/۱۷	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۱۱	۰	۰/۱۵	۰/۱۶	۰	۰/۱۲	۰/۱۴	۰/۰۵
S_9	۰/۲۳	۰/۱۴	۰/۱۶	۰	۰/۱۲	۰/۰۱	۰/۰۲	۰	۰/۰۸	۰/۱۱	۰/۱۶	۰/۰۹	۰	۰/۱۱	۰/۱۶	۰/۰۴
جمع	۱/۲۴	۰/۸۱	۱/۰۵	۰/۰۹	۰/۸۱	۰/۲۳	۰/۲۲	۰/۴۳	۰/۴۲	۰/۷۷	۰/۶۹	۰/۳۸	۰/۲۹	۰/۶۱	۰/۷۱	۰/۲۴
نقاط ضعف																
W_1	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۱۱	۰	۰	۰	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۰۱	۰/۱۲	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۱۴	۰/۱۳	۰/۱۱
W_2	۰/۰۶	۰/۰۲	۰	۰/۱۲	۰	۰/۱۴	۰/۰۲	۰	۰	۰	۰	۰/۱۶	۰/۰۱	۰/۱۴	۰/۱۲	۰
W_3	۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۱۱	۰	۰/۱۲	۰	۰/۰۷	۰/۱۱	۰	۰/۱۲	۰/۱۴	۰	۰	۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۰۱
W_4	۰/۰۶	۰	۰/۱۲	۰	۰	۰	۰/۰۹	۰/۰۸	۰	۰/۱۸	۰	۰	۰/۰۸	۰/۱۸	۰/۱۹	۰/۱۹
W_5	۰	۰	۰	۰/۱۹	۰	۰/۲۴	۰/۰۴	۰	۰/۰۱	۰	۰	۰/۱۴	۰	۰	۰	۰
W_6	۰/۱۴	۰/۰۲	۰/۱۲	۰	۰	۰	۰/۰۲	۰	۰/۱۵	۰/۱۶	۰/۱۲	۰	۰/۰۹	۰/۱۱	۰/۱۴	۰
W_7	۰/۱۲	۰/۰۱	۰/۰۵	۰	۰/۰۳	۰/۰۲	۰	۰/۱۲	۰/۰۸	۰	۰/۱۱	۰	۰/۱۴	۰/۲۲	۰/۱۹	۰/۱۳
W_8	۰/۱۹	۰/۱۸	۰/۱۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰	۰/۰۲	۰/۰۵	۰	۰/۱۴	۰/۲۳	۰	۰/۰۵	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۱۲
W_9	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۰۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۲	۰/۰۳	۰	۰/۱۱	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۴
جمع	۰/۸۸	۰/۵۵	۰/۷۲	۰/۳۳	۰/۱۶	۰/۴۰	۰/۳۴	۰/۴۸	۰/۳۲	۰/۶۳	۰/۷۵	۰/۳۵	۰/۵۰	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۶۰
فرصت‌ها																
O_1	۰/۱۸	۰	۰/۰۲	۰	۰/۰۸	۰	۰	۰/۰۸	۰/۰۱	۰/۰۴	۰	۰/۱۱	۰/۱۸	۰/۱۲	۰/۱۴	۰/۰۸
O_2	۰/۱۷	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۰۱	۰/۰۲	۰	۰	۰	۰/۰۲	۰/۱۲	۰	۰	۰/۱۰	۰/۰۲	۰/۰۶	۰/۰۱
O_3	۰	۰/۰۴	۰	۰/۰۲	۰	۰	۰/۰۳	۰	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۱۱	۰	۰/۰۲	۰/۱۵	۰/۱۱	۰/۰۳
O_4	۰/۱۲	۰/۰۸	۰	۰	۰	۰	۰/۰۴	۰	۰	۰/۰۸	۰	۰/۰۸	۰/۰۲	۰/۱۲	۰/۱۷	۰/۱۰
O_5	۰	۰	۰/۱۱	۰	۰/۱۲	۰	۰	۰/۰۵	۰	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۱	۰/۱۲	۰/۱۴	۰/۱۶	۰/۰۵
O_6	۰	۰	۰	۰/۰۲	۰	۰/۰۸	۰	۰/۱۲	۰/۰۴	۰/۱۸	۰/۱۸	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۰۸
O_7	۰/۱۴	۰/۰۷	۰	۰	۰/۰۸	۰	۰/۰۲	۰/۰۹	۰	۰	۰	۰	۰/۱۸	۰/۱۱	۰/۱۴	۰/۰۲
O_8	۰/۱۲	۰/۰۴	۰/۱۲	۰	۰/۱۲	۰	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۰۹	۰/۱۴	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۲۱	۰/۱۱	۰/۱۲	۰/۰۱
O_9	۰	۰/۰۳	۰	۰	۰	۰/۱۸	۰	۰	۰	۰/۰۱	۰	۰/۱۱	۰/۱۷	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰۳
جمع	۰/۷۳	۰/۳۸	۰/۳۳	۰/۰۵	۰/۴۲	۰/۲۶	۰/۱۰	۰/۳۸	۰/۲۴	۰/۷۸	۰/۴۹	۰/۵۳	۱/۰۲	۰/۹۷	۱/۱۲	۰/۴۱
تهدیدها																
T_1	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۱	۰	۰/۱۲	۰	۰/۰۲	۰/۱۴	۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۱۲	۰	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۱	۰
T_2	۰/۰۲	۰/۰۶	۰/۰۶	۰	۰	۰	۰	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰۱	۰/۱۴	۰/۱۱	۰/۱۳	۰
T_3	۰	۰/۱۲	۰/۰۸	۰	۰/۰۸	۰	۰	۰/۰۹	۰	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۱۹	۰/۱۲	۰/۱۸	۰/۱۹	۰/۰۸
T_4	۰	۰/۰۷	۰	۰/۲۴	۰/۱۲	۰/۱۸	۰/۰۲	۰	۰/۰۸	۰/۰۸	۰	۰	۰	۰/۰۴	۰/۰۷	۰
T_5	۰	۰/۰۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۱	۰/۰۶	۰/۱۲	۰	۰	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۱۲
T_6	۰	۰/۰۱	۰/۰۲	۰	۰	۰	۰	۰/۰۳	۰/۰۱	۰	۰/۰۲	۰	۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۱۱
T_7	۰	۰/۱۲	۰/۰۴	۰	۰/۰۲	۰	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۸	۰	۰	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۱	۰/۱۳
T_8	۰/۱۳	۰/۱۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۱	۰/۰۹	۰	۰	۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۱۸	۰/۱۷	۰/۱۵
T_9	۰	۰/۰۸	۰/۱۳	۰	۰	۰/۰۳	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۰۳	۰	۰	۰	۰/۱۴	۰/۱۶	۰/۱۵	۰/۱۳
جمع	۰/۲۳	۰/۷۲	۰/۳۸	۰/۲۵	۰/۳۴	۰/۲۱	۰/۲۳	۰/۵۲	۰/۲۳	۰/۵۲	۰/۳۰	۰/۲۱	۰/۹۹	۱/۱۰	۱/۱۵	۰/۷۲
مجموع جذابیت‌ها	W_is_1 ۳/۰۸	W_is_2 ۲/۴۶	W_is_3 ۲/۴۸	W_is_4 ۰/۷۲	W_is_5 ۱/۷۳	W_is_6 ۱/۱۰	W_is_7 ۰/۸۹	W_is_8 ۱/۸۱	W_is_9 ۱/۲۱	W_is_{10} ۲/۷۰	W_is_{11} ۲/۲۳	W_is_{12} ۱/۴۷	W_is_{13} ۲/۸۰	W_is_{14} ۳/۶۲	W_is_{15} ۳/۹۱	W_is_{16} ۱/۹۷

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

بحث و نتیجه‌گیری

مرتع به عنوان یکی از شالوده‌های ثروت ملی در کشور ما از اهمیت خاصی برخوردار است که در سایه مدیریت صحیح و برنامه‌ریزی و مشارکت‌های مردمی می‌توان تحول شگرفت و بنیادی جهت توسعه در این بخش به‌وجود آورد که دارای کارکردها و فواید بسیار متنوع برای محیط زیست و بشر می‌باشند. در طول تاریخ بشر همواره از مراتع جهت نیل به نیازهای معیشتی و رفاهی سود برده است، اما علی رغم تنوع در تولیدات و فواید مختلف مراتع، در ایران بیشترین بهره‌برداری و برنامه‌ریزی‌های مدیریتی جهت تغذیه دام‌های اهلی بوده است، به طوری که امروزه یکی از عوامل اصلی وضعیت فقیر و متوسط بیشتر مراتع مناطق گرمسیر و قشلاقی، حضور دام مازاد بر ظرفیت محسوب می‌شود شناسایی راهکارهای عملی در کاهش این معضل و دستیابی به توسعه پایدار در مراتع از اهمیت والایی برخوردار می‌باشد در راستای نیل به آن این پژوهش با هدف تدوین راهبردهای بهره‌برداری پایدار در شهرستان کرمان انجام شد بر پایه نتایج می‌توان گفت مهم‌ترین فرصت جهت بهره‌برداری پایدار شامل موارد «برنامه‌ریزی منسجم، بلندمدت، هدف‌مند و قابل ارزشیابی مرحله‌ای و نهایی برای تضمین اجرای موفقیت‌آمیز طرح‌های زیربخش منابع طبیعی» و «همکاری و همیاری بیش‌تر سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور با مجریان خصوصی طرح‌های مرتع‌داری برای دل‌گرمی بیش‌تر و اجرای بهتر تعهدات» این یافته موید این نکته است که برای دستیابی به بهره‌برداری پایدار در مراتع نیازمند داشتن یک برنامه جامع و بلندمدت در بخش مرتع است که بتوان آن را ارزشیابی و ارزیابی نمود تا در صورت هر گونه تخطی از آن بتوان آن در مسیر پایداری قرار داد علاوه بر این نکته قابل توجه تعهد به همکاری در میان سازمان‌های متولی با بخش خصوصی است که در چند سال أخیر این خلاء در کشور ما احساس می‌شود که براساس دیدگاه پاسخگویان به عنوان فرصت‌های عالی می‌باشد که بتوان از آن استفاده کرد در تایید این تحلیل یافته می‌توان به تحقیقی در زمینه بهره‌برداری از مراتع در استان گلستان اشاره کرد که به این نتیجه رسیدند مهم‌ترین نقطه قوت «عدم‌دسترسی و پراکنش مناسب منابع آب»، مهم‌ترین نقطه ضعف «اهمیت مرتع و بهره‌برداری از آن در معیشت و اقتصاد کشوری»، مهم‌ترین فرصت «گسترش درآمد از تولیدات دامی» مهم‌ترین تهدید «خشکسالی و پیامدهای ناشی از آن در بهره‌برداری مراتع» بود (۴۲). همچنین مهم‌ترین نقاط تهدیدآمیز که باید در کنار فرصت‌ها به آن توجه کرد شامل موارد «افزایش پدیده کاهش توان اقتصادی و فقر در میان جوامع محلی بر اثر خشکسالی‌های پی‌درپی و فشار بر مراتع» و «توان رقابت پایین اراضی مرتعی در مقایسه با سایر کاربری‌ها (تغییرات کاربری اراضی)» می‌باشد در تحلیل این یافته می‌توان گفت جوامع محلی معمولاً افرادی آسیب‌پذیر در شرایط خشکسالی و تغییرات اقلیمی هستند و منابع درآمدی آنان در این شرایط جوابگوی نیازهای آنان نیست و بنابراین، کاهش توان اقتصادی و افزایش پدیده فقر در میان جوامع محلی منجر به افزایش فشار بر مراتع می‌شود بنابراین، منجر به تخریب بیشتر این منابع می‌شود که نتایج این بخش با پژوهشی که در زمینه تحلیل راهبردی پایدار از مراتع در استان خراسان جنوبی به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین نقطه قوت، انجام عملیات ممیزی مراتع بارزش، مهم‌ترین نقطه ضعف، نوع دام غالب و مازاد متکی به مراتع، مهم‌ترین فرصت، برخورداری از دانش بومی و سنتی به منظور احیای مراتع با ارزش و مهم‌ترین تهدید، کمبود بارش‌های جوی و تداوم خشکسالی و افت توان تولیدی مراتع بود همچنین نتایج این تحقیق نشان داد که راهبرد تهاجمی به عنوان بهترین راهبرد برای مدیریت و توسعه مراتع تعیین شد (۹) همسو است. در مقابل عوامل درونی راهبردهای بهره‌برداری پایدار مورد بررسی قرار گرفت که نتایج نشان داد مهم‌ترین نقطه قوت جهت بهره‌برداری پایدار شامل «احیای تعاونی‌های بهره‌برداران و واگذاری مراتع به آن‌ها با نظارت بر نحوه احیاء و بهره‌برداری» و «متنوع‌سازی فعالیت معیشتی دامداران در جهت کاهش فشار بر مراتع» بود در تبیین این یافته می‌توان گفت که تعاونی‌های مرتع‌داری که قبلاً وجود داشتند از دیدگاه کارشناسان کمک شایانی به عدم تخریب مراتع می‌نمودند و از طریق نظارت مناسبی بر میزان بهره‌برداری از مراتع داشتند به عنوان یک راهبردی اساسی در زمینه پایداری مطرح بودند لذا در صورتی که دوباره زمینه فعالیت آنان فراهم شود می‌توانند به بهره‌برداری پایدار کمک کنند و همچنین همانطور که قبلاً گفته شد متنوع‌سازی منابع

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

درآمدی جوامع محلی می‌تواند به بهره‌برداری پایدار و اصولی کمک کند در تأیید این تحلیل می‌توان گفت که در تحقیقی در زمینه ارزیابی دیدگاه بهره‌برداران از اجرای طرح‌های مرتع‌داری در شهرستان مشهد به این نتیجه رسیدند که اجرای این طرح‌ها باعث افزایش درآمد بهره‌برداران و بهره‌برداری مناسب از مراتع می‌شود (۲۸). همچنین در تحقیقی دیگر در زمینه دلایل موفقیت طرح‌های مرتع‌داری منابع طبیعی به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین دلایل موفقیت آنان شامل برخورد با دامدان متخلف، واگذاری طرح به کارشناسان مجرب، تهیه طرح با مشورت مرتعدار و بهره‌بردار بود (۳۰). همچنین تتایج تحقیق نشان داد که در میان نقاط ضعف که به عنوان مانع بهره‌برداری پایدار بود مهم‌ترین آن‌ها شامل «فرهنگ بهره‌برداری ضعیف در زمینه پایداری مراتع، بهره‌برداری بی‌رویه و غیراصولی» و «کمبود برنامه‌های آموزشی در زمینه تعادل دام و مرتع برای بهره‌برداران» می‌باشد بسیاری از کارشناسان در این زمینه اذعان داشتند که جوامع محلی از مهارت‌های حرفه‌ای و آموزشی جهت بهره‌برداری مناسب برخوردار نیستند و نیاز است در این زمینه آموزش اساسی دریافت کنند. در این راستا تعدادی از محققین زوایای مختلف این پژوهش را مورد بررسی قرار داده‌اند به عنوان مثال در مطالعه‌ای در مراتع شمال چین به این یافته رسیدند که که علت تخریب در این مراتع را آگاهی کم مرتع‌داری و دامداران، برداشت زیاد از مرتع، مسائل فنی، اقتصادی و مدیریتی بیان نمودند (۳۳). در مطالعه‌ای دیگر در زمینه مرتعداری در شهرستان ملکشاهی نشان دادند که مهم‌ترین موانع مدیریتی شامل عدم مشارکت بهره‌برداران است (۱۶). همچنین در تحقیقی در زمینه اثرات طرح‌های مرتع‌داری نتایج نشان داد مهم‌ترین اثرات اقتصادی آن تولید علوفه و درآمد بود، مهم‌ترین اثر زیست‌محیطی تغییر در ترکیب پوشش گیاهی و افزایش گونه‌های خوش خوراک در مراتع و کاهش چرای بی‌رویه بود، مهم‌ترین اثرات اجتماعی آن افزایش گردشگری در منطقه و مهم‌ترین اثر مدیریتی آن بهبود مولفه‌های مدیریت مراتع از جمله رعایت زمان مناسب چرا و تعادل دام در مرتع بود (۲۹). علاوه بر این در مطالعه‌ای دیگر در زمینه طرح‌های مرتع‌داری در بهبود وضعیت اقتصادی بهره‌برداران به این نتیجه دست یافتند در کنار اجرای طرح‌های مرتع‌داری اقدامات مدیریتی و ترویجی (برگزاری دوره‌های آموزشی، تشکیل تعاونی‌های مرتع‌داری) موثر باید صورت گیرد تا بتواند اثرات موردنظر را داشته باشد (۲۱). علاوه بر این در تحقیقی در زمینه مدیریت آموزشی و ترویجی در بهره‌برداری پایدار از مراتع به این یافته دست یافتند که آموزش رهبران فنی و محلی و خرگان بومی، تشکیل کارگاه‌های آموزشی، شیوه‌های آموزش عمومی دامداران روستایی و عشایر داوطلب می‌تواند بر بهره‌برداری پایدار تاثیرگذار باشد همچنین این پژوهش پیشنهاد می‌کند بکارگیری محرک‌ها و انگیزه‌های آموزشی برای جلب و جذب گروه‌های هدف اشاره می‌کند (۴۱).

در مرحله بعد با استفاده از تحلیل وضعیت و خروجی ماتریس سوات ۱۶ راهبرد اساسی در قالب ماتریس TWOS شناسایی شدند همچنین در بررسی فضای استراتژیک نتایج حاکی از آن بود که بیشترین وضعیت استقرارپذیری موضوع بهره‌برداری پایدار در ناحیه در ناحیه WT، راهبرد عقب نشینی یا کاهش است و بیانگر این مطلب است که براساس آن باید از سطح فعالیت‌های تضعیف‌کننده کاسته شود. در مرحله دوم در ناحیه پس از این استقرار ناحیه ST قرار می‌گیرد که راهبرد تنوع که به معنی توجه به تهدیدهای پیش‌رو و استفاده از نقاط قوت برای پوشش دادن نقاط تهدیدآمیز است. پس از استقرار این دو ناحیه ماتریس استراتژیک در ناحیه WO بر محور راهبرد تغییر جهت و بیانگر این مطلب است که با توجه به نقاط ضعف ارائه شده، همچنین، فرصت‌های موجود می‌بایست فعالیت‌ها را تغییر جهت داده تا از نقاط ضعف در جهت فرصت‌ها تغییر جهت یابند و در نهایت سازمان در ناحیه در ناحیه SO، بر محور توسعه است که براساس آن باید به نقاط قوت و فرصت‌ها بیش از پیش توجه شود در تحلیل این یافته می‌توان گفت به این دلیل فضای اولیه استراتژیک در این سازمان در ناحیه تدافعی قرار گرفت چون نقاط قوت بر ضعف و تهدیدها بر فرصت‌ها در سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری غلبه دارد و باید سازمان تلاش کند تا اثرات این نقاط را کاهش دهد. در نهایت به منظور شناسایی راهبردهای مهم‌تر (از بین ۱۶ راهبرد) از ماتریس QSPM استفاده شد که نشان می‌دهد این ماتریس نشان می‌دهد که بسیاری از گزینه‌های انتخابی به عنوان راهبرد بهره‌برداری پایدار قابلیت اجرایی لازم را

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

ندارند چرا که جذابیتی برای تدوین آن راهبرد ندارد یا میزان جذابیت آن پایین است. میزان جذابیت هر یک از عوامل راهبردی اعم از فرصت‌ها و تهدیدها، نقاط قوت و ضعف موجود در بهره‌برداری پایدار از مراتع برای تدوین راهبردی با رویکردهای قوت- فرصت و همچنین ضعف- فرصت و قوت- تهدید، ضعف و تهدبد کاربرد خواهد داشت که در نهایت راهبرد «کنترل و نظارت مناسب بر مقادیر زمین‌های کشاورزی در کنار مراتع جهت جلوگیری از تخریب و تغییرات کاربری اراضی مرتعی» به عنوان مهم‌ترین راهبرد بهره‌برداری پایدار شناسایی شد. در نهایت بر مبنای نتایج تحقیق پیشنهادات در سه سطح سطح کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت ارائه می‌شود.

پیشنهادات کوتاه‌مدت

- خروجی سریع دام‌های مازاد در مرتع و برقراری تعادل دام در مرتع
- تدوین برنامه‌های آموزشی برای گله‌داران و مرتع‌داران جهت استفاده پایدار
- در نظر گرفتن جریمه‌های سنگین برای مخربین منابع مرتعی و برخورد قاطع با آنان
- تهیه نشریات ترویجی و کارگاه‌های آموزشی حرفه‌ای برای مرتع‌داران
- ایجاد بستر مناسب برای مشارکت جوامع محلی در مدیریت مراتع جهت برپایی یک نظام مدیریت مشارکتی

پیشنهادات میان‌مدت

- کاهش میزان وابستگی دامداران به مراتع با جایگزینی نمودن اشتغال مکمل و غیرزراعی
- جلوگیری از تجاوز و تخریب عرصه‌های مرتعی و جلوگیری از چرای بی‌رویه دام
- تأمین معاش و توجه به اقتصاد جوامع محلی به منظور فقرزدایی و ایجاد اشتغال
- تخصیص اعتبارات و حمایت مالی بانک‌ها به بخش مراتع جهت اجرای طرح‌های مرتع‌داری
- واگذاری اراضی مرتعی به اشخاص حقیقی و حقوقی
- جلوگیری از شخم و کشت اراضی مرتعی و شیب‌دار برای تبدیل به مزارع و باغات
- تدوین مطالعات امکان‌سنجی بر روی مراتع جهت کشت گیاهان و گونه‌های مرتعی

پیشنهادات بلندمدت

- شناسنامه‌دار کردن اراضی مرتعی و مشخص نمودن میزان محدوده هر بهره‌بردار بر اساس تعداد واحد دامی
- تدوین نظام برنامه‌ریزی دقیق و مناسب برای حفظ، احیا و توسعه اراضی مرتعی
- تدوین نظام برنامه‌ریزی فرابخشی بلندمدت متضمن پایداری در عرصه منابع طبیعی و مرتع
- تعیین شرح وظایف مشخص برای ارگان‌های ذیربط در مراتع جهت نظارت مستمر و پایدار
- تدوین طرح‌های مرتع‌داری پایدار در بلندمدت
- احیای تعاونی‌های مرتع‌داری و واگذاری امور نظارت به آنان
- کنترل و نظارت مناسب بر مقادیر زمین‌های کشاورزی در کنار مراتع جهت جلوگیری از تخریب و تغییرات کاربری اراضی مرتعی
- شفاف‌سازی قوانین و مقررات در زمینه بهره‌برداری پایدار در مراتع
- حمایت، پشتیبانی و کمک سازمان‌های غیردولتی به دولت در امر مرتع‌داری به منظور توسعه و ظرفیت‌سازی فعالیت‌های مشارکتی

تشکر و قدردانی

محققین در این بخش بر خود لازم می‌دانند از همکاری کارشناسان اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان کرمان که در انجام این پژوهش ما را یاری نمودند تشکر و قدردانی شود امید است نتایج این تحقیق مورد استفاده آن سازمان محترم و ارگان‌های ذیربط جهت حرکت به سوی توسعه پایدار مورد استفاده قرار گیرد.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

References

1. Ali Babaei Omran, E., M. Ghorbani & M. R. Marvi Mohajer, 2016. Selection of local stakeholders, social power and centrality indicator in participatory management based on the adaptation in the studied area area (Kadir village, Mazandaran province). rangeland, 10(4): 426-438. (In Persian)
2. Amirnejad, H. & H. Rafee., 2009. Investigating economic and social factors affecting participation in performance of range management plans. Rangeland, 3(3): 710-722. (In Persian)
3. Ansari, N., M. Fayaz & M.H. Ghasemi, 2009. Estimate of Iran-Turanian zone rangelands degradation rate by measuring and suggestion Index. Iranian journal of Range and Desert Reseach, 16(3): 293-304. (In Persian)
4. Avatefi Hemmat, M., T. Shamekhi., V. Etemad & M. Farhadi, 2010. Historical analysis of ownership and its effect on style of land management in a village of the northern part of Iran (Case study: Chetan village). Journal of Forest and Wood Products (JFWP), 62(4): 397-416 416. (In Persian)
5. Azkia, M., 2001. The economic and social investigating of utilization systems as rangeland management plans and traditional in east Azarbaijan and Kordestan. The 2th Iranian Congress Range and Rangeland Management, 32. (In Persian)
6. Carvalho-Ribeiro, S.M., A. Lovett & T. O'Riordan, 2010. Multifunctional forest management in Northern Portugal: Moving from scenarios to governance for sustainable development. Land Use Policy. 27:1111–1122.
7. David, R. 1990. Fundamentals of Strategic Management, Bell Howell Company, Pp 140-143.
8. Dignam, B., M. Callaghan., L. Condron., J. Raaijmakers., G. Kowalchuk, & S.Wakelin, 2016. Challenges and opportunities in harnessing soil disease supper savviness for sustainable pasture production. Soil Biology & Biochemistry, 95, 100-111.
9. Fall Solayman, M., H. A. Sadeghi., M. Haseli & F. Amiri, 2017. [Analysis of Sustainability Strategies of Range From Organizational View for Sustainable Development (Case Study: South Khorasan Province) Journal of Rural Research, 8(1):38-53. (In Persian)
10. FAO., 2013. Managementm of grasslands, rangelands and foragecrops. from http:www.fao.org
11. Fatahi, A., 2013. Socio-economic effects of rangelands in Iran, National Conference on Management and Sustainable Development of north pastures, Rangeland and Pastures Organization, Page 774. (In Persian)
12. Fayaz, M., A. Ehsani., H.A. Shirmardi & S. Zare Kia, 2011. The rangelands as efficiency toll for sustainable rangeland management of Iran. The national congress of sustainable rangeland management. Agricultural Sciences section of Sciences Farhangestan, 17. (In Persian)
13. Ghorbani, M., M. Salari., H, Saiedi Ghoraghani & A. Sanaie, 2014. Analysis of the links of trust and social participation in the network of operators in the management of participatory rangelands (The study area of the Gregoru District - Kohgiluyeh and Boyerahmad Province). Rangeland, 9(2): 181-194. (In Persian)
14. Ghorbani, M., L. Avazpour & M. Sirmirad, 2017. Social Capital Analysis of Rangeland Operators in the Field of Land-Based Community-Based Management (Case Study: county of Reagan, Kerman Province). Rangeland, 11(4): 436 -445. (In Persian)
15. Graghani, H., GH. Hidari., H. Barani & Z. Alavi, 2013. Investigating the Problems of Sustainable Management of Rangelands of Watershed Areas from the Point of View of the Operators (Case study: Damavand bird rangelands of Amol city). Pasture and Watershed Journal, 66(22): 277-288. (In Persian)
16. Hamidian, M. & S. Tahmasebian., 2014. Evaluation of economical range plans efficiency (Case Study: Karhpo range plan of Ilam), Journal of Renewable Natural Resources Research, 5(2):39-46. (In Persian)
17. Hosseini Araghi, H., 2011. Challenges and solutions for sustainable development rangeland of Iran. The national congress of sustainable rangeland management. Agricultural Sciences section of Sciences Farhangestan. (In Persian)
18. Jahani Fard, K., H. Amirnejad., Z. Abedi & A. Vafayinezhad, 2017. Economic and Environmental feasibility of land use change in eastern Mazandaran province to new uses. Rangeland, 11(2):207-221. (In Persian)
19. Karami, A., M. Ghorbani., H. Azarnivand & H. Rafiei, 2018. Estimation of willingness to pay local beneficiaries for conservation and rehabilitation of rangelands (Case study area: Rameh rangelands, county of Aradan, Semnan province). Rangeland, 12(2): 210-222. (In Persian)
20. Khalighi, M. M., H. Azarnivand., A.A. Mehrabi & T. Shamekhi, 2011. The effect of mismanagement in destruction and illegal plowing of rangelands. Rangeland, 5(1): 91-108.
21. Khosravi, N. & M. Fall Soleiman., 2016. Review and evaluation of the economic and social effects of rangeland projects (Case study: Southern Khorasan Province), 11th National Conference on Watershed Management in Iran. (In Persian)
22. Mardookhi, B., 2010. Man lecturer: Natural Resources and environment in view of political-economic sustainable development. The 1th National Congress of Natural Resources Researches of Iran. Kordestan, 10-23. (In Persian)
23. Marsall, C. R., G. Mullins & R. Allen, 2006. Teaching SWOT Analysis. Available https://www. Businessnewsdaily. Com/4245-swot-analysis.html

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]

24. Mehrdoost, Kh., A. Shams & E. Karami Dehkordi, 2013. Factors influence rural people participation in watershed projects, case study of Dorood-Farman and Lael-Abad Regions of Kermanshah Province. Iranian Journal of Agricultural Economics and Development, 44 (3): 399-409.
25. Mirdeliami, SZ., A. Sepehri & H. Barani, 2017. Comprehensive analysis of major problems of rangelands of Iran from the point of view of conservationists of natural resources (Case study: rengland of Golestan and North Khorasan provinces). Rangeland, 11(1): 43 -56. (In Persian)
26. Moeenoddin, H., 1993. Reviewing on rangeland management of Iran. Journal of Forest and Rangeland, 17: 38-43. (In Persian)
27. Mohammadi, S. & H. Barani, 2013. Evaluation of the viewpoint of exploiters about the implementation of smallscale projects in the area of Mashhad, Master's thesis, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources. (In Persian)
28. Mohammadibigi, S. & A. Poursaied., 2018. Identification of the effects of rangeland projects from the perspective of experts and rangelands (Case Study of Ilam City). rangeland, 12(3): 341-353. (In Persian)
29. Moradi, E., Gh. Heshmatollah., F. Ghelishli & Mirdalimi, Z. 2015. The most important reasons for unsuccessful projects in Golestan Province. Journal of rangeland, 9(3): 281-291. (In Persian)
30. Ngart, J. S., 2008. Growth-Oriented Logging (GOL): A new concept towards sustainable forest management in Central Amazonian va´ rzea floodplains. Forest Ecology and Management, 256:46–58.
31. Nouripour, M., H. Rastgari & M. Khosrojeri, 2017. Analysis of Factors Influencing the Participation of Villagers in the Tang Sorkh Multipurpose Rangeland Plan. Rangeland, 11(2):152-165. (In Persian)
32. Peter, H.O. & H. Azadi., 2010. Rangeland degradation in North China: Perceptions of pastoralists. Environmental Research, 110: 302–307.
33. Piri, M., M. Mosannan Mozafari & E. Javdan, 2009. Estimating the individual's willingness to pay for forest existence value (Case study: Arasbaran forest). Journal of the forest and wood products, 4: 357-343.
34. Puettmann, K.J., K.D. Coates & C.Messier, 2008. A Critique of Silviculture. Managing for Complexity. Island Press, Washington, DC.
35. Rahimian, M., H. Iravani., M. Kalantari & KH. Etemad, 2016. Factors Affecting Interest, Sustainable Mandy of Forest from Forest Among Foresters in Lorestan Province. Quarterly Journal of Iranian Agricultural Economics and Development, 47(3): 673-681. (In Persian)
36. Rouhi, F., H. Irannejad., G.A. Heydari & J. Ghorbani, 2010. The role of social factors on rancher's participation in range management plans (Case study: Rangeland of Ghaemshahr). Rangeland, 4(15): 474-483. (In Persian)
37. Saamipour, H., M. Ghorbani., A. Malekian & M. Ramezanzadeh Lesboi, 2018. Survey and Resilience of Local Stakeholders in Drought (Case Study: Nerdin Village, county of Miami, Semnan Province). Rangeland, 12(1): 62-72. (In Persian)
38. Salmanizadeh, M., A. Salmanizadeh., L. Hassani & J. Saberi, 2013. Estimation of Economic Value of Deserts. Case Study of Lut Desert (Shahdad Kerman). The 2nd national tourism and nature congress in Iran. (In Persian).
39. Savari, M., H. Shabanali Fami., H. Iravani & A. Asadi, 2018. Collecting the Strategies to Stabilize the Livelihood of Small-Scale Farmers and Training Common Strategies Considering Sustainability and Vulnerability in Drought Conditions. Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development, 6(3): 137-156. (In Persian)
40. Shahbazi, A., 2018. Educational and promotional management at the sustainable utilization of rangelands. The national congress of sustainable rangeland management. Agricultural Sciences section of Sciences Farhangestan, 22p. (In Persian)
41. Sharifian Bahraman, A., H. Barani., A. Abedi Sarvestani & A. Haji Molla Hosseini, 2018. Examination of the strengths, weaknesses, opportunities and threats of exploitation of the plants (Case study: Aqqala rangelands in Golestan province). Rangeland, 12(1):1-13. (In Persian)
42. Yaffee, S.L., 1994. The Wisdom of the Spotted Owl. Policy Lessons for a New Century. Island Press, Washington, DC.
43. Zohdi, M., A. Khalili., A.A. Nemat Pour., H. Masoodi & P. Shafiee, 2004. Investigation of The role of IslamicCouncils at rural rangeland management (case study: Damavand city). The 3th Iranian Congress Iranian congress of range and rangeland management. (In Persian)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-05-02]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1398.13.2.9.2]